

Souvky Plus

zvláštní vydání

Baltský paleocenní pazourek (25 x 18 x 15 cm) z pískovny Závada.

únor 2019

Obsah

Úvod

Nález neobvykle velkého pazourku v Ostravě (Aleš Uhlíř)

Konference 24. Kvartér (Tomáš Rozehnal)

„Pazourky“ tisíc kilometrů jižně za „pazourkovou linií“ (Aleš Uhlíř)

Bludné balvany v Kunčičkách u Bašky (Alois Konečný)

Památník Josefa Eichendorffa z bludných balvanů v Sedlnici (Aleš Uhlíř)

Jak končí velké (nejen) geologické sbírky a proč (ne) publikovat (Aleš Uhlíř)

Vyšla Archeologie Moravy a Slezska 2018

Úvod

Koncem minulého roku v elektronické podobě vydané [Souvky Plus zvláštní vydání listopad 2018](#)* zaznamenaly značný ohlas. Například Prof. RNDr. Rudolf Musil, DrSc. napsal: „Takových časopisů, které by zachycovaly místní změny, profily a eventuálně nálezy v nich, je již ke škodě věci velmi málo. A tak uniká spousta zajímavých a důležitých věcí, které se již neopakují. Děkuji a přeji hezký den. Rudolf Musil“

Souvky Plus nebudou vycházet pravidelně. Jejich další vydání se může objevit třeba až koncem roku 2019. Každé vydání bude přehledné, s krátkými texty a minimem ilustrací, které texty vhodně doplní. Protože se elektronické médium rozšiřuje internetem, budou v něm časté odkazy, jako je hned nahoře v prvním řádku odkaz na minulé Souvky Plus. Umožní to Souvky Plus zkrátit, nezahltit je množstvím informací a ponechat na rozhodnutí čtenáře, zda ten či onen odkaz otevře či nikoli.

A. U.

*

Odkaz na Internet Archive, kde jsou Souvky Plus trvale uloženy. Internet Archive je největší digitální knihovna. Ve státě Kalifornie má oficiální statut knihovny a je členem Americké knihovní asociace.

Nález neobvykle velkého pazourku v Ostravě

Aleš Uhlíř

Geograf pan Vladimír Kroutilík mi věnoval pazourek o rozměrech 25 x 18 x 15 cm a váze 7 kg. Byl nalezen ve stavebním materiálu při stavbě sportovního centra v prostoru ostravské Cihelní ulice před cca 20 lety. Prokazatelně byl na stavenišť přivezen z pískovny v Závadě. Největší známý pazourkový souvek z moravskoslezské oblasti má 29,5 kg, avšak již dvoukilogramové pazourky se zde nacházejí vzácně. Nález sedmikilogramového pazourku je raritní. Jedná se o baltský paleocenní pazourek (dan). Detailní fotografie - viz fotoalbum

"Neobvykle velký pazourek z Ostravska" na adrese

<http://www.souvky.estranky.cz/fotoalbum/neobvykle-velky-pazourek-z-ostravska/>
<https://web.archive.org/web/20181221123814/http://www.souvky.estranky.cz/fotoalbum/neobvykle-velky-pazourek-z-ostravska/>

Baltský paleocenní pazourek z pískovny Závada.

Konference 24. Kvartér

Tomáš Rozehnal

Dne 30. listopadu 2018 se v Ústavu geologických věd Př. F. Masarykovy univerzity v Brně ve spolupráci s Českou geologickou společností uskutečnila konference 24. Kvartér.

Z tradičně víceborových referátů pozorovatele zaujaly zmínky k surovinám kamenných artefaktů, i když letos byly méně početné. Značný význam stále mají záchranné archeologické výzkumy, jak bylo doloženo na trase rychlostní komunikace R-35 u Uherska ve východních Čechách; zde bylo odkryto a ověřeno velké množství drobnotvaré industrie pozdního paleolitu až mezolitu. V referátu prof. Přichystala byla rekapitulace těžby jedinečné suroviny typu metabazitu s vysokým podílem amfibolu v krystaliniku Jizerských hor, na lokalitách které byly identifikovány až po roce 2000. Tato štípatelná surovina byla vytěžena v odhadovaném množství asi 1500 t a její distribuce je doložena v okruhu ca 500 km ve všech světových směrech. Ačkoli je třeba v Německu hojnost eratického materiálu typu pazourků tak jako u nás, podobnou surovinu tam patrně nemají, proto asi byla využívána i pro speciální nástroje. Současně můžeme zde výše uvedené objevy chápat jako podnět k hledání dalších dosud neznámých materiálních dokladů prehistorie na jiných místech včetně Moravskoslezského regionu, a to včetně možných povrchových sběrů. Konference Kvartér zahrnuje ovšem řadu dalších přesahujících prezentací, s velkým zastoupením polských badatelů a s tradiční diskusí. Jedno z témat věnované např. výzkumům v krasových oblastech přednesl prof. R. Musil. Konferenci předcházela přednáška prof. T. Pánka z Ostravské univerzity zaměřená na problematiku kvartérních sesuvných procesů v globálním přehledu a na konkrétních příkladech ze světa ale i z Beskyd na lokalitě v Gírově.

Ústav geologických věd PřF Masarykovy
univerzity

Ve spolupráci s

Českou geologickou společností

Vás srdečně zvou na seminář

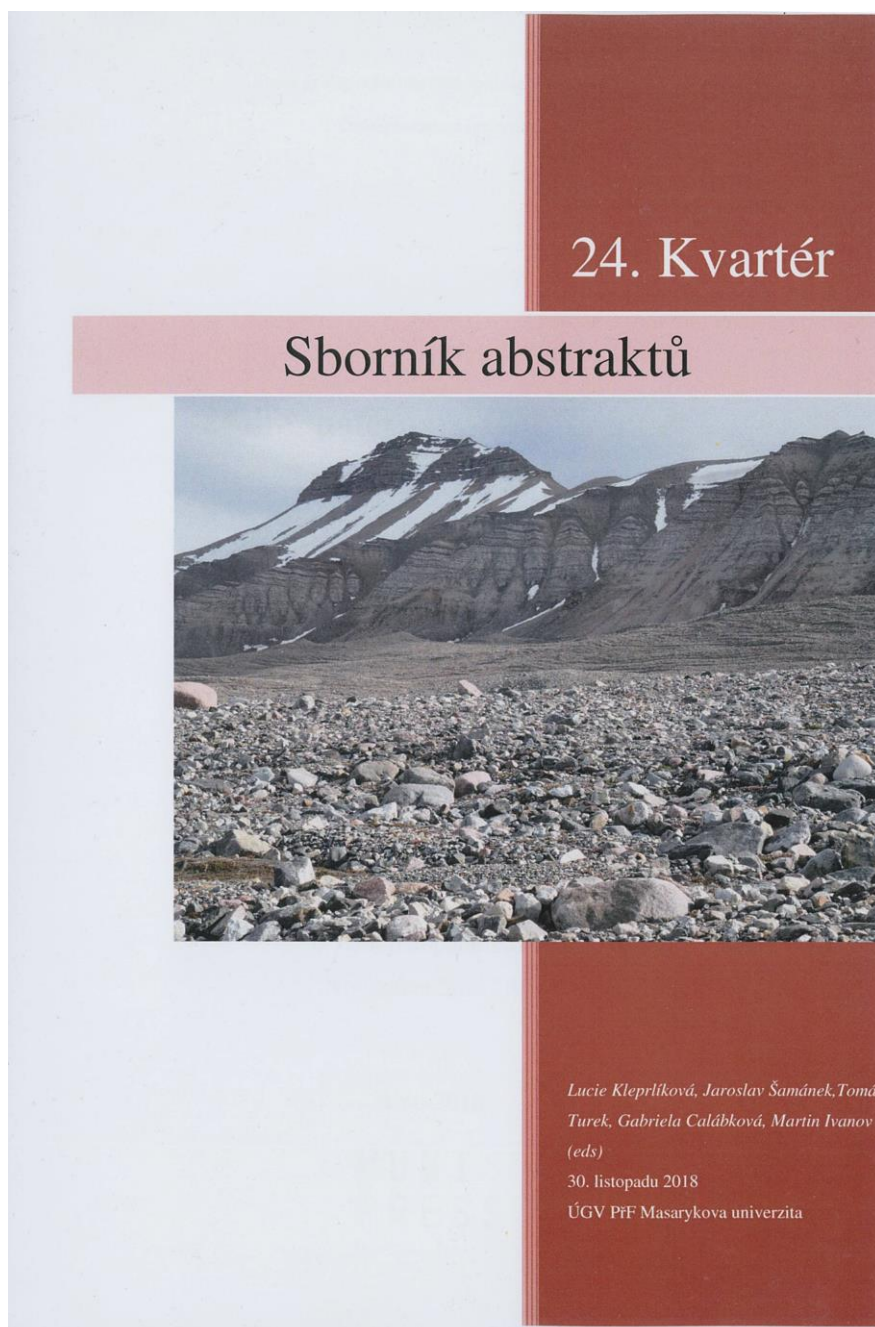
24. Kvartér 2018

Seminář se uskuteční v **pátek 30. listopadu 2018** na Ústavu geologických věd PřF Masarykovy univerzity, posluchárna G1, Kotlářská 2, Brno.

Seminář bude předcházet přednáška prof. RNDr. Tomáše Pánka, Ph.D. **Sesuvy a změny klimatu v kvartéru**, která proběhne ve čtvrtek 29. listopadu 2018

Příspěvky zasílejte nejpozději do středy **21. listopadu 2018** na adresu:
394483@mail.muni.cz

Podrobné informace o programu jsou na webových stránkách Ústavu geologických věd PřF MU na adrese: <https://ugv.sci.muni.cz/o-nas/aktuality-a-clanky/seminar-kvarter-2018>

„Pazourky“ tisíc kilometrů jižně za „pazourkovou linií“

Aleš Uhlíř

I pro mnohé z těch, kteří dobře znají baltské pazourky z ledovcových sedimentů, může být překvapením, že na první pohled nerozeznatelné pazourky se v Evropě vyskytují daleko na jih za tzv. pazourkovou linií vymezenou nejzazší hranicí rozšíření kontinentálního ledovce.

Na jihu Itálie je poměrně rovné pobřeží Jaderského moře narušeno sedmdesát kilometrů dlouhým výběžkem. Je to poloostrov Gargano. Jeho nejvýchodnější výspou je malebné městečko Vieste ležící na bělostných skalách, které se při pohledu z moře nijak neliší od křídových útesů, jaké jsou například v Dánsku. Garganský bělobou zářící měkký vápenec vznikl po více než 120 milionů let od svrchní jury až do eocénu a není divu, že mocnost vápencových sedimentů vytvářených z drobných skořápek uhynulých mořských živočichů zde dosahuje 2 000 metrů.

Podle u nás obecně uznávaného, ale ne zcela správného názoru, se pazourky vyskytují v křídě a rohovce ve vápencích. Avšak – jak prokazuje masový výskyt pazourku na poloostrově Gargano – i v měkkém vápenci se mohou utvářet dutiny vyplněné živočišnými houbami, mechovkami a jinými organismy, vytvářejícími křemičitý gel, z něhož vznikají pazourky. Výskyt křemičitých kongrecí ("pazourku") v jihovýchodní části Itálie (Apulie) nezmiňuje ani Otto Wetzel ve své knize o pazourku z roku 1968 při výčtu oblastí, v nichž se baltskému pazourku podobné silicity vyskytují.

Pazourek z poloostrova Gargano, Vieste (cca 4 x 3 cm).

Díky své geologické minulosti je poloostrov Gargano mimořádně bohatý na silicit, který má – jako materiálová surovina pro výrobu nástrojů – vynikající vlastnosti. Je dobře štípatelný a vzhledem se nijak zvlášť neliší od baltských pazourků. Na pobřeží, ale i ve vnitrozemí se na povrchu nacházejí i několikakilogramové pazourky. Jejich podoba s pazourky baltskými je

taková, že i německá literatura je označuje názvem Feuerstein. Gargano je v Evropě místem s nejstarší důlní činností. Pazourek se zde těžil již v době, kdy značnou část severu kontinentu pokrýval ledovec, hladina Středozemního moře byla o stovky metrů nižší a Itálii s Afrikou spojoval pevninský most. Samotný název poloostrova není indoevropského původu, nese v sobě kámen a sahá tak daleko do prehistorie.

Oba pazourky z Gargana pocházejí z Vieste. Pazourek s dírou byl nalezen na mořském břehu. Podle nálezce se tam všude kolem nacházely pazourky velké „jako hlava“. Zatímco kupříkladu na německém mořském pobřeží lze kameny v rozumné míře sbírat, ve Středomoří nebývá sbírání kamenů na plážích a jejich odnášení tolerováno. Proto jsou zde jako ukázky pazourků z Itálie jen menší kameny.

Pazourek z poloostrova Gargano, Vieste (6,1 x 5,4 x 3,9 cm).

Bludné balvany v Kunčičkách u Bašky

Alois Konečný

V roce 1968 jsem u našeho domu v Kunčičkách u Bašky (lokality Hlíny) začal k dekoraci na zahradě využívat bludné balvany. U domu byla velká hromada kamenů sesbíraných z polí. Zejména beskydské pískovce a severská načervenalá žula, křemeny a jiné. Kameny z agrární haldy jsem použil na vydláždění chodníků a na zahradní jezírko. Větší kameny jsou rozmístěny v zahradě. Některé byly na zahradu dopraveny ze vzdálenosti až jednoho kilometru.

Kameny nasbírané na polích se zřejmě použily do základů domu při jeho rekonstrukci v roce 1933. Při prorážení základů ve sklepě pro přípojku studny jsme narazili na velký kus tvrdého kamene. Byl to křemen vložený do betonu v rohu sklepa. Do základů se používaly nejtvrďší kameny z hromady – křemeny a žula, nikoli měkkí pískovce.

Největší bludný balvan ze severské žuly vážící dvě tuny, který je na zahradě ve výšce 335 m n. m., se původně nacházel na poli ve výšce 330 m n. m. V letech 1959 – 1961 byl na našem poli zakopán pravděpodobně ještě větší bludný balvan. Do vykopané díry jej táhly 2 páry koní. Nad ním může být zhruba 25 cm hlíny, aby mohla být prováděna orba. Dnes slouží pozemky jako pastviny. Uvažuji o vyzdvižení zakopaného bludného balvanu a jeho umístění na zahradě.

Dvoutunový bludný balvan v zahradě.

Někdy kolem roku 1960 z našeho pozemku odvezli velký bludný balvan. Ten byl rozřezán na dvě poloviny. Jedna část s nádherně vyleštěnou plochou je umístěna u památníku obětí 1. a 2. světové války před hřbitovem v Kunčičkách u Bašky. Rovněž druhá polovina bludného balvanu byla použita v obci k dekoraci veřejného prostranství.

Při kopání studny hluboké 11 metrů byly problémy s nestabilním podložím. Vrstva ornice má zde místy pouze 20 cm. Pod ní je do hloubky asi jednoho metru jíl s pískem, ve kterém jsou kameny. Většinou různé křemeny, ale také valouny z načervenalé žuly. Od hloubky 1 metru je šedý až šedočerný písek s drobnými kameny. Jsou v něm i větší kusy šedočerných kamenů, které se vzhledem podobají kamenům na haldě uhelného dolu. Až do hloubky 11 metrů jsme nacházeli kusy dřeva připomínající kořeny. Spouštěné skruže se v hloubce 6 – 7 metrů v „tekoucím“ písku posunovaly. Vrstva šedočerného písku dosahovala až na dno kopané studny.

V lese nedaleko našeho domu byla pískovna, v níž těžilo JZD písek ještě v 60. letech 20. století. Písek nebyl žlutý, ale měl růžovou až načervenalou barvu. Zřejmě to způsobily příměsi hlíny. Jiné pískovny v okolí ukončily těžbu již mnohem dříve. O přírodu se zajímám od mládí. To je důvod, proč se snažím uchovat zajímavé kameny z okolí. V lednu tohoto roku jsme na saních na zahradu přivezli pěkný balvan z červené žuly o váze asi 120 kg. Věnoval ho majitel pozemku, na kterém se nacházel. Kromě velkých balvanů rozmístěných na zahradě jsem vytvořil sbírku menších kamenů nalezených na Hlínách. V CHKO Beskydy působím jako ochránce přírody a jsem členem spolku Strážci Beskyd.

Dekorace z kamenů v zahradě.

Bývalá pískovna v Kunčičkách u Bašky (v pozadí jižní okraj Místeckého lesa).

Bludné balvany mezi navážkou odpadu v bývalé pískovně v Kunčičkách u Bašky.

Zatopená pískovna v Kunčičkách u Bašky.

Ledovcové souvky nasbírané v Kunčičkách u Bašky (trať Hlíny) na kraji oraniště dne 8. 11. 2018 (délka pazourku uprostřed 8,9 cm).

Místo sběru souvků v Kunčičkách u Bašky (trať Hlíny, 338 m n. m.), napravo v pozadí jižní okraj Místeckého lesa.

Pozn.: V Kunčičkách u Bašky na trati Hlíny zkoumal ledovcové sedimenty v letech 1939 - 1948 kulturní pracovník, přírodovědec a pedagog František Talpa (4.12.1867 – +5.6.1953). V západní části tratě Hlíny pod jižním okrajem Místeckého lesa objevil paleolitickou stanicí. O tomto objevu je text „Bylo v Kunčičkách u Bašky na trati Hlíny paleolitické sídliště?“ Je možné, že se tímto způsobem podaří nalézt Talpovy ztracené geologické sbírky, které za svého života věnoval různým institucím. Verze zmíněného textu ke dni 27. 1. 2019 je uložena v Internet Archive na adrese:*

<https://web.archive.org/web/20190127140358/https://souvky-plus.webnode.cz/bylo-v-kuncickach-u-basky-na-trati-hliny-paleoliticke-sidliste/>

A.U.

Pomník Josefa Eichendorffa z bludných balvanů v Sedlnici

Aleš Uhlíř

V obci Sedlnice byl v roce 1932 vytvořen pomník Josefa Eichendorffa (Joseph von Eichendorff) z bludných balvanů. Tento lyrik a spisovatel pobýval často v Sedlnici, kde jeho rodina vlastnila statek se zámekem. Bludné balvany tvoří obelisk. Nahoře je bronzová plaketa s reliéfem básníkovy obličeje a nápisem JOS. FRH. v. EICHENDORFF 1788 – 1857. Původně stál pomník na kraji cesty v blízkosti zámku. V roce 1968 byl přemístěn před kino a od roku 1994 je na zámeckém nádvoří. V roce 2017 nechala obec vyhotovit na čtrnácti bludných balvanech číslované nábrusy. V publikaci vydané v roce 2017 obcí Sedlnice a Geoparkem Podbeskydí (Dalibor Kvita et al., Kamenná tajemství pomníku Josefa v. Eichendorffa) jsou horniny podle nábrusů určeny (viz dvě fotografie nábrusů).

Pomník Josefa Eichendorffa z bludných balvanů v Sedlnici.

Bronzová plaketa s básníkovým portrétem.

Nábrus na jednom z bludných balvanů Eichendorffova pomníku
(pegmatit z baltského štítu).

Nábrus na jednom z bludných balvanů Eichendorffova pomníku
(rapakivigranit z Åland).

Jak končí velké (nejen) geologické sbírky a proč (ne) publikovat

Aleš Uhlíř

Na informačním portále města Příbor je ve výčtu osobností města mezi jmény jako je Sigmund Freud a Mořic Remeš uveden František Talpa (* 1867 Příbor, + 1953 Metylovice). Kromě rozsáhlých aktivit ve spolkovém životě zabýval se Talpa botanikou, geologií, mineralogií a archeologií. Podle informací na oficiálních stránkách města své sbírky věnoval Vysoké škole báňské a muzeím v Příboře a v Místku.

V publikaci Z pravěku frýdecko-místeckého kraje (Sborník Přírodovědecké společnosti v Ostravě, roč. IX, 1936 – 1946, Ostrava 1948) popsal František Talpa své výzkumy prováděné od roku 1939 v Kunčičkách u Bašky. Na lokalitě s ledovcovými sedimenty objevil velké množství paleolitických artefaktů, a to nejen z místního pazourku, ale i z importovaného obsidiánu. Prohlédnout si někde ve studovně 80 let staré sběry by mohlo být docela zajímavé. Muzea a další veřejné instituce jsou zde přece proto, aby se výsledky badatelské činnosti uchovaly pro budoucnost. To je teorie. A jak tomu je ve skutečnosti?

Podle vyjádření Geologického pavilonu prof. Pošepného, VŠB – Technická univerzita Ostrava nejsou ve sbírkách vedeny žádné předměty od Františka Talpy. Z Muzea v Příboře odpověděli, že od Františka Talpy mají ve svých sbírkách různé předměty, avšak žádné ve sbírce archeologie nebo geologie. Stejná odpověď přišla z Muzea Novojičínska. Ani v Muzeu Beskyd ve Frýdku-Místku nemají nic, co by pocházelo z Talpových geologických nebo archeologických sbírek. V soukromém archivu rodiny Františka Talpy se však dochoval dokument vyhotovený ředitelem Lašského muzea ve Frýdku (dnes Muzeum Beskyd) Jozou Vochalou, podle něhož byly Talpovy archeologické sbírky odvezeny do místeckého oddělení muzea v květnu roku 1953.

Hledání zkamenělin na haldě dolu Jan Šverma II (18. 6. 1967),
foto: Miroslav Uhlíř.

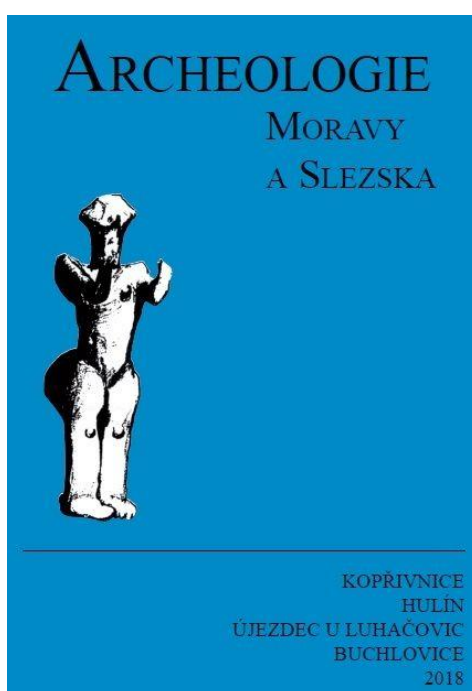
Nelze se vyhnout konstatování, že pokud by František Talpa zůstal u pouhého shromažďování nálezů a následně je – spoléhaje se, že o ně bude „dobře postaráno“ – věnoval různým institucím, nic z jeho práce by se nedochovalo. A nejen to. Jeho jméno je všude mimo Příbor (a Nový Jičín) zapomenuto. Pouze publikováním uchoval výsledky své práce pro budoucnost. Sběratelství a vytváření sbírek v sobě nese nezanedbatelný prvek radosti. Nakonec ale vyvstane otázka „kam s tím“. Na trvale uchování sbírek spoléhat nelze. Mám s tím osobní zkušenost. Jako žák základní školy jsem toho z pískoven, polí a ostravských hald nashromáždil tolik, že otec při pohledu na krabice a regály „kamenů“ občas vyjádřil pochyby o nosnosti podlahy. V naší prvorepublikové vile to byla nadsázka, dává ale představu o rozsahu sbírek, z nichž se do dnešní doby dochovalo jen pět věcí. Dnes upřednostňuji hromadění knih a informací před hromaděním „kamenů“. Jeden, dva či tři kameny po kapsách ano, avšak nikdy se nikde neobjevím obtížen bedničkami. Sbíráni a vášni hromadit ale rozumím, neboť jsem tím sám kdysi prošel.

Je třeba publikovat. Anglické rčení „publish or perish“ je v Talpově případě víc než výstižné. A platí pro každého. Ale pozor! V dnešní době inflace publikačních počínů vznikají tisíce a tisíce publikací, které nepřinášejí nic nového, jejichž autoři nehledají krásu ani originalitu a jde jim jen o zviditelnění autorova ega. Už dávno neplatí jen pro „papír“, že „*litera scripta manet*“. I na internetu vše přetrvává (viz v úvodu zmíněný Internet Archive) a může být trvalým dokladem „psaní pro psaní“. Blíže o umělecké grafomanii Milan Kundera v Knize smíchu a zapomnění a o mnohem nebezpečnější grafomanii vědecké (ta první se o originalitu a krásu alespoň snaží, ta druhá nikoli) François Ricard v eseji Publish or Perish.

Pozn.: [VĚDA: Grafomanie „umělecká“ a „vědecká“](#) (Neviditelný pes z 30. 1. 2019)

Vyšla Archeologie Moravy a Slezska 2018

Sborník Archeologie Moravy a Slezska vydávaný [Českou archeologickou společností, pobočkou pro Moravu a Slezsko](#) a německý časopis [Společnosti pro výzkum souvků](#) v Hamburku Geschiebekunde aktuell (Ga) jsou jediná tištěná média, která dávají svobodný a otevřený prostor pro publikaci prací souvisejících s výzkumem ledovcových souvků v České republice. V únorovém vydání Ga 1/2019 je článek Die Nutzung von Findlingen im Gebiet von Ostrava (Tschechische Republik) – Využívání bludných balvanů na Ostravsku (Česká republika). V lednu 2019 vyšla [Archeologie Moravy a Slezska 2018](#). Jsou v ní články se souvkovou tematikou (o využívání pazourku, o nových metodách určování původu silicítů), ale také mnoho dalších pozoruhodných textů. Archeologii Moravy a Slezska 2018 lze získat od předsedy pobočky (blíže viz informace na webových stránkách pobočky ČAS).

SOUVKY PLUS zvláštní vydání vycházejí v elektronické podobě, ve formátu PDF. Grafická a textová úprava: Ing. Miroslava Uhlířová. Foto © JUDr. Aleš Uhlíř 2018. Obsah (texty, fotografie) lze použít výhradně k nekomerčním účelům, a to s odkazem na zdroj a se svolením autora. Kontakt:

uhlir.al@seznam.cz, tel.: 558 634 449,

mobil: 602 855 072

1. únor 2019